ANTONII FRANCISCI VEZZOSI

CLER. REGUL.

HISTORIÆ ECCLESIASTICÆ

IN ARCHIGYMN. ROM. PROFESSORIS

DE LAUDIBUS LEONIS X.

ORATIO

HABITA EODEM IN ARCHIGYMNASIO

V. ID. FEBRUAR. ANNO CIↃ. IↃCC. LII.

ROMÆ MDCCLII.

EXCUDEBANT NICOLAUS ET MARCUS PALEARINI

SUPERIORUM PERMISSU.

EMINENTISSIMO . ET . OPTIMO . PRINCIPI

SILVIO . CARDINALI . VALENTI

S. R. E. CAMERARIO

BENEDICTO · XIV· PONT· MAX·

PRINCIPATVS . A . SECRETIS

LITTERARVM. BONARVMQ. ARTIVM. FAVTORI.EXIMIO

ORATIONEM. HANC. ROMANO . IN . LYCEO. HABITAM

V. ID. FEB. ANNO . R. S. CIↃ. IↃCC. LII

NOMINI . AC . DIGNITATI . EIVS . DEVOTVS

OBSEQVENTIS . GRATIQVE . ANIMI . MONIMENTVM

D. D. D.

ANTONIVS . FRANCISCVS . VEZZOSI . CLER. REGVL.
HISTORIÆ . ECCLESIASTICÆ . PROFESSOR

ORATIO

QUÆ me non ſemel a dicendo deterrere alias videbantur , Quirites , erant & locus , ſi quando mihi contigit , majeſtate ampliſſimus ; & virorum ad me audiendum frequentia,aut dignitate, aut doctrina ita præſtantium , quibus nil niſi perfectum ingenio,elaboratum induſtria,afferri oportere intelligebam . Hæc omnia licet ſumma hodie mihi adeſſe conſpiciam ; attamen ſi bene recogito , veſtra in honoribus mandandis liberalitate ; inter ſacra hæc parentalia, juſte a majoribus noſtris, quotannis ut celebrarentur , inſtituta ; Leonis X , Viri inter meæ Gentis primores nobilitate conſpicui , Pontificio Honore ſummi , Litterarum ſplendore eximii , me laudes commemorare debere ; parum abeſt , quin divina pene tanti Principis amplitudine , ne me dicendo impediat , vel maxime commovear . Accedit tertium jam evolvi ſeculum , ex quo ſingulis annis ornatiores hujus Athenæi viros , & in dicendo ſummos , argumentum idem tractaſſe conſtat . Quid eſt , Deus immortalis , aut inveniri poterit , quod ſingularem adeo dignitatem ad-

æquet; quod majestati illius conveniat? Aut quid-ego proferam, quod ab aliis non semel, non ornate, non diserte sit celebratum? Num ad juventam illius respiciens, præstantissimos Institutores vobis memoro, a quibus ille prima hausit humanioris disciplinæ rudimenta, veluti firmissimum altioris ædificii fundamentum? Num corporis viribus firmiorem illam ætatem, quæ in eo flagrabat inrequieto pene ac insatiabili sciendi ardore, non ludicra quidem & inania; sed quæ mentem rerum humanarum divinarumque cognitione percommode imbuunt ac erudiunt? De illius fortasse Pontificatu vobiscum agam; aut de Viris illius ætatis doctissimis, quos Leo X aut muneribus auxit, aut dignitatibus ornavit? Agam de studio illo, quo nostrum hunc locum, certam litterarum sedem, jacentem erexit ac splendori restituit? Ea sane omnia, Quirites, sinceræ laudis argumenta sunt, & me ad dicendum alliciunt. Quod eadem vel centies enarrata ex hoc loco jam sint, nec ornatius, quam alii præstiterint, dici a me possint, proculdubio me deterreret, nisi animadverterem Leonem X tantæ virtutis virum fuisse, quæ millies licet commendata nusquam respuit novitatis ornamentum: de cujus laude aut difficilius esse exitum quam principium invenire; aut in ea non tam copiæ quam modi habendam esse rationem. Leonis ego sapientiam dicerem ad instar pulcherrimæ illius imaginis, quæ nubc soli adversa excipitur, quæque Iris vocatur; cujus, licet id non

adse

adſequatur vulgus indoctum, doctis tamen conſtat tot eſſe formas inter ſe diſtinctas, quot ſunt contuentium oculi diverſi. Quare præjudicata hac animi opinione, veluti anticipatione quadam munitus, dicere incipiam. Et ſi Leonem X. alias demirati eſtis, Quirites, ut eximium litterarum cultorem; ut ſcientiarum, ac liberalium quarumcumque artium fautorem & propagatorem; quum litteræ non quavis ratione & via perſequi debeant, illum demiremini velim hodierna die, ea utentem in illis excolendis ingenii vi, eoque mentis acumine, quibus earum bono maxime conſulitur. Et id quidem erit orationis hujuſce meæ argumentum.

Antequam tamen ad eam orationem venio, quæ eſt de recta in litterarum cultu ratione, illud in memoriam revocemus oportet, non omnia ingenia ad ſcientiarum doctrinas a natura eſſe comparata. Sive id oriatur, quod inter animos ipſos diſtinctionem ac diſcrimen aliquod illa repoſuerit, quo dum alii abſtruſiores diſputationes facili ratione percipiunt; alii nec ad faciliores tractandum idonei ullo modo ſint; uti e Philoſophis crediderunt aliqui, quorum quidem ab animi mei ſententia aliena eſt opinio. Sive, ut veriſimilius exiſtimo, quod non ſolum rudi & inculta quadam educatione, quam ad recte cogitandum plurimum valere nulli diſſimulare debemus: ſed ipſa etiam humani corporis intimiori compage, quæ nullis contradicentibus Philoſophorum ſententiis, tamdiu

diu arctum cum cogitandi vi nexum servet necesse est, quamdiu mortalem hanc vitam vivimus; plurimi ad eas assequendas rerum notiones, ordines & comparationes, quæ omnigenas doctinas constituunt, impares omnino reddantur. Illud porro hac in re tale est, de quo experimenta quotidiana nos dubitare non sinunt: homines nimirum inveniri etiam sedulos ac diligentes, qui in litteris operam perdunt. Et quidem duplici modo: vel quod hebetes prorsus ad intelligendum via ipsis præclusa videatur: quibus optimo consilio auctor erat eximium illud Florentiæ ornamentum Galilæus, ut a ludo & schola ad officinas & ruris opera se conferrent. Vel quod multa quidem percipiant, de quibus tamen rectum deinde efformare judicium non queant. Horum ego, Quirites, commemorare plurimos possem tum veteris, tum hujus nostræ ætatis viros; nisi satius ducerem eos nominatim non proferre, ne eorum alicui jnvidiam conflare heic me velle videar. Illi profecto omnes eo destituuntur ingenii acumine, quod veluti fulgentissima lux quædam rebus affusa, splendorem omnem illis conciliat. Ea scientiarum ac liberalium artium splendentissima luce præstitisse, & quidem mirificum in modum, Johannem Medices, qui Pontifex deinde Leo X vocatus est, perspicue demonstrant; & ea, qua ipse pollebat, rerum cognitio; & studium, quo alios ad litteras hortabatur. Quæ duo singillatim parumper expendeie ab orationis instituto alienum non esse dignoscetis.

Et

Et quidem, quod eximiam attinet Johannis Medices rerum cognitionem, ſcientiarumque pene omnium vim, quod nam erit eloquentiæ flumen, quæ tanta dicendi aut ſcribendi copia, quæ illam non dicam exornare, ſed enarrare poſſit? Mitto heic dicere de graviſſimo eorum teſtimonio, qui res ab eo geſtas ſcripto nobis tranſmiſere. Quo ſane teſtimonio narratur Johannem noſtrum ita natum, ita altum atque educatum, ita denique eruditum ac inſtitutum fuiſſe, ut inter Florentinæ Reipublicæ delicias nil potius, nil ornatius, nil perfectius ſua ætate haberetur. Nemini ille erat ingenio ſecundus, non æqualibus induſtria, non præceptoribus litteratura, non gravitate ſenibus. Mitto illam animi amplitudinem, quæ nec patrio, nec veteris Latii contenta ſermone, Orientalium, Græcorum præſertim linguam familiarem ſibi reddidit. Idque quod puer adhuc intellexerit, ſine eo adjumento veram germanamque doctrinam intimius conſequi non poſſe. Quod tenera adhuc in ætate incredibili quadam mentis perſpicacitate perviderit, virorum retro actis temporibus præſtantium mores, indolem, artes, ingenia, eloquentiam, philoſophiam, liberales diſciplinas, virtutes omnes, nullibi melius, quam in ipſis illorum fontibus contemplari. Hæc inquam omnia prætermitto, quæ memorare nec injucundum eſſet, nec ad inſignem commendationis laudem inutile. Oportet ſiquidem ſupra communem hominum ſortem verſari illum, qui ipſum juventæ florem hiſce in ſtudiis impendat. A 5 Ve-

Verum date operam Quirites, attendite quo ego e re mea argumento utar. Johannem Medices ad litteras esse natum uno veluti ore tradunt disertissimi vitæ illius scriptores; nec est qui repugnet. Norunt præterea omnes ipsum obtinuisse magistros atque institutores viros suæ ætatis doctissimos: quos alere, omnique liberalitatis officio prosequi inter Florentinos cives Genti Mediceæ proprium perpetuo fuit. Habuit Gentilem illum doctrinis omnibus ornatissimum virum, qui Arretii Civitatis meæ Episcopus deinde fuit. Habuit Urbanum Valerianum in Orientalium linguis exercitatissimum: habuit Demetrium Chalcocondylam & Petrum Ægeatem Græcorum præstantissimos: habuit Angelum Politianum singulare illud sui temporis decus. Quam ob rem, quum tales ac tanti fuerint Johannis Medices præceptores, cogitate, animis perpendite, Quirites, quantum inde ingenium natura acre acceperit incrementi, acuminis quantum, quantum sollertiæ? Videmus homines nullis litterarum studiis imbutos, sola litteratorum familiaritate erudiri. Videmus Bibliopolas quod libros in quæstum conferant, quod sæpe eruditos viros suis in officinis de litteris inter se colloquentes audiunt, aliquam sibi eruditionis veluti speciem comparare. Servi etiam & juvenes in tonstrinis, si herum nanciscantur doctum, doctrinæ aliquid decerpunt. Quid igitur erit de juvene dicendum, qui nobilissimo ingenio est præditus, qui præ litteris nil depereat, a do-

ctissimis

ctiſſimis viris inſtituto, illis familiariſſime utente, qui eorum eruditionem, doctrinam æmuletur? Quanta evaſura eſt illius mentis acies ac perſpicacia; quale judicium, quæ in negotiis elegantia, quæ dexteritas?

Dum Johannem Medices cogito, Auditores, illum Florentiæ contueri mihi videor medium inter viros doctiſſimos Demetrium Chalcocondylam, Laſcarem, Michaelem Marullum, Thomam Linacrum, Politianum, de Latinorum Græcorumque eloquentia & poeſi eleganter ac docte diſſerentem. Aut de Platonis doctrina cum Marſilio Ficino, & Pico Mirandulano. Aut de veterum documentis & moribus cum Georgio Veſpuccio, cum Chriſtophoro Landino, cum Hieronymo Bieniviennio. Hi certe omnes, & propriis & aliorum ſcriptis celebratiſſimi, erant tunc temporis in ea civitate non ſolo Civium ſplendore & potentia, non ſolis opibus; ſed & litteris florentiſſima. Iidem frequentiſſimi mediceam domum adibant, ubi ipſis erat Academia, erat Porticus, erat patronus amantiſſimus ac liberaliſſimus Laurentius Johannis pater. Erat & Johannes ipſe, elegantiſſimus juvenis; cui nil jucundius aut antiquius, quam cum illis converſari, colloqui, vitam pene omnem comiter ac peramanter eorum in conſuetudine ducere. Hæc non cogitantis animi ad arbitrium confingi comperto iis eſt, qui illorum temporum tenent hiſtoriam. Si autem, uti cogitabam ego, illa evenere; dubitare quiſnam poterit, rectam, ordi-

ordinatam, prudentemque litteris operam navasse illum, qui viros præ ceteris doctissimos, institutores, amicos, familiares habuerit?

Nullus dubito, quin fateantur omnes, illud esse recte ordinateque bonas artes colentis & munus præcipuum, & simul politioris ingenii argumentum; ut pro temporum ac officiorum discrimine & varietate ad ea se conferat studia, quæ illis magis conveniant. Quod si ita se habet: agite jam auditores. Nostis Johannem Medices purpura & sacro Patrum Romanæ Sedis Collegio ab Innocentio Pontifice fuisse donatum. Nostis præterea juvenem purpura nitentem Pisas ivisse, ut in celebratissimo illo Lyceo, quo Laurentius pater peritissimos sacrarum civiliumque legum cultores vocaverat, sacri civilisque juris scientiam addisceret. Quam igitur ob caussam arbitrabimini Johannem id consilii cœpisse? Ad illud usque tempus se exercuerat plurimum in Poeticis, plurimum in Rhetoricis: Philosophorum dogmata quæritaverat. Unde ergo tanta ac tam subita in adolescente mutatio, ut jucundissimis illis disciplinis, quæ adolescentiæ aliis dulciores & suaviores videntur, sepositis, ad severiorem legum notitiam animum adjungat? Ejus rei caussam quærenti mihi illud occurrit, quod paullo antea innuebam: recte nimirum de litteris statuentis singulare esse, ut officiorum naturam & conditiones sectetur. Ea propter quum sollertissimus juvenis in summorum Antistitum numerum se cooptatum vidisset; intellexit,

xit, opinor, evocari se ad gubernandum & regendum una cum Petri Successore Christi Ecclesiam: intellexit tale sibi munus & officium offerri, quod impleri pro merito sine legum notitia nequeat. O miram in juvene prudentiam; o singulare mentis acumen! Perge igitur Cardinalis amplissime; exequere quod decrevisti. Pisas pete: Athenæum illud vel tui caussa fortunatissimum rarissimo exorna atque inlustra exemplo, quo posteritati constet non dedecere hominem nobilitate, opibus, summa pollentem dignitate, & litteris vacare, aut aliis publica in Academia in disciplinam se tradere.

Satis fortasse, si non pro rei merito, pro temporis ad dicendum brevitate, hactenus est a me tractatum de Leonis X in doctrinis addiscendis præstantia. Ne igitur longius, quam par est, protrahatur oratio, eo me convertam, Quirites, ut palam fiat quantum ille & in aliis ad litterarum studia alliciendis valuerit. Constat rei hujus, quemadmodum & civilibus in negotiis quibuscumque evenit; imo in ipsa tuenda hominum societate, vim maximam constitui in ea morum elegantia & comitate, qua aliquos præ aliis humaniores dicimus. Severiores, tetricisque utentes moribus, perinde ac morosos homines refugimus: & ea, quæ illis inest, virtute licet singulari, quasi, suavitate ac lenitate, ut meliori sui parte destituta, pulchritudinem omnem amiserit, neque allici nos, neque moveri sentimus. Contra, eos facile sequimur, eorumque instituta libenter amplectimur, quos

quos benigniores experimur ac liberaliores. Utinam hoc in loco, in quo miram amplissimi Cardinalis morum suavitatem respicit oratio, frequens adesset lectissima illa juventus; adessent Pisarum Lycei doctores atque moderatores illi, quibus ea uti datum Dei munere atque concessum fuit. Ipsi sane, dum ego vereor, ut hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego cogitans sentio; ipsi inquam vobis testarentur Johannem Medices moribus suavissimis, elegantia pene incredibili omnes ad litterarum cultum inflammasse. Narrarent tunc temporis cogitari nil potuisse eo Cardinali blandius, nil benignius, nil liberalius. Dicerent quomodo, quam belle, quam comiter juvenis insigni ornatus dignitate omnes ad se invitaret; ad litteras hortaretur; alliceret pollicitationibus; incitaret opibus, gratia, auctoritate.

Profecto ea est oppositarum sibi rerum & contradicentium ratio, ut mutuam aliquando sibi ipsis lucem affundant. Et nebulosa cæli facies nostra sæpe splendentis solis desideria excitat. Ita qualis quantaque fuerit Johannis Medices ad litteras incitandi vis, lubet agnoscere animos ad ea convertendo, quæ ille tunc temporis præstitit, quando non longe a Ravennatium civitate, Julii Pontificis Apocrisarium agens, adversa belli fortuna ab hostibus captus, fuit Mediolanum perductus. Comperto omnibus est, eo in statu ad mœstitiam & mœrorem omnium accommodatissimo, gratia atque huma-

humanitate hostium animos ita lenivisse . . . . . At Deus immortalis, quid ego dico lenivisse, quando illorum quodammodo naturam suavi præsentiæ urbanitate mutavisse constat! Quos enim experiebatur victoriis elatos, triumpho tumentes, insigni superbientes præda, ita devicit; ut pedibus sibi obvolutos, a se, quem adhuc inter arma vinctum detinebant, veniam ac pacem demisse postulantes respexerit. O miram morum suavitatem! O singulare trophæum! Dignum sane, quo illa potissimum dies ornaretur, in qua ad Petri Sedem evectus Johannes Medices auream Pontificatus accepit coronam. Quid Auditores, quibus verbis, qua dicendi facultate exprimi a me poterit hominis ad litteras incitantis vis? hominis inquam, qui tantum facinus suadere inimicis potuit? Equidem rei difficultate pressus, id tantum pronuncio: quando agitur de arte ad litterarum studia alliciendi, nil potius ea, qua præstabat Leo X, suavi morum elegantia, complecti mente nos posse, aut assequi.

Ad studia litterarum homines incitamur honore proposito, atque fortunæ bonis. Deus enim optimus maximus vitam ita attemperavit nostram, ut dum æternum duraturam quærimus felicitatem, & terrenæ, quæ illius veluti anticipatio quædam reputari meretur, non parum solliciti simus. Honoribus hominis laudem nobis comparamus: fortunæ bona præstant ut decenti cum splendore honorum gradus teneantur. Nec litteræ magno in

pre-

pretio haberi queunt ab iis, qui suavissimam earum dulcedinem antequam experiantur, doctos homines vident a Principe vel Magistratu aut insuper haberi, aut facultatum inopia exagitari. Sane bonorum omnium consensione desipiat oportet, ignorare qui velit, primum discendi ardorem in præceptoris nobilitate esse constitutum. Heic pervidetis, Quirites, quo tendat oratio mea. Loquor de ea Leonis X. liberalitate, qua litteratos homines fovebat. Id commode ut præstaret, dederat illi genus divitiis amplissimum: dedit & Petri Sedes, in quam ille consentientibus Patrum Comitiis, summa majorum vestrorum gratulatione, Reipublicæ hujus Princeps cooptatus, exemplo suo demonstravit, quam scite dixerit Plato beatam fore gentem illam, in qua vir doctus dominaretur. Qualis Leone Pontifice repente facta sit amplissimæ Urbis hujus facies narrant historiæ documenta: & exinde patet etiam, quod Reipublicæ cujusvis indoles ea sit, ut Regis ad exemplum se tota componat.. A vero igitur non abludam, si dixero felicissima ea ætate, qua rediisse aurea Augusti secula est judicatum, præter litteras nil majori in pretio fuisse. Heic, Quirites, hac in vestrum amantissima patria, vestris hisce in domibus, a Leone X, honoribus, atque uberrimis præmiis allecti, frequentes erant Oratores, Poetæ, Philosophi: erant, & primo quidem habebantur in loco, quidquid aliqui effutierint dicaces magis quam docti, erant, inquam, & Theologi,

logi, quibus suus & stetit, & auctus fuit liberalitate ac gratia Pontificis honor.

Atque utinam, Quirites, tantum mihi temporis ad dicendum restaret, quo vel cursim nominare possem tot Viros, quos, utpote doctrina præstantes, Leo vel honoribus munificentissimis, vel redditibus auxit amplissimis. Laudare profecto heic deberem Bembum atque Sadoletum, quos ille ab epistolis sibi constituerat. Adjungerem illis Paridem Crassium, quem sacris ceremoniis præfici voluit. Ejus generis homines præclarissimos, quando in sui familiaritatem adscivit, muneribusque donavit; ambigi posset, an litteras potius ornare voluerit eximius Pontifex, an ab illis ornari, earumque inclarescere splendore, aut dignitate. Quid si eos memorarem etiam viros doctos, quos aut Episcopos constituit, aut purpura donavit, aut Reipublicæ præfecit muneribus? Certe me dies deficeret, si memoria hoc in loco revocaret Bernardum Tarlatum, Trivultium Scaramutia, Dominicum Jacobatium, Laurentium Campegium, Ferdinandum Ponzettum, Thomam de Vio, Ægidium Viterbiensem: Viros omnes litteris summos, qui Patrum hujus Urbis sacrum Senatum sanctiorem & venerabiliorem ipsis etiam Ecclesiæ hostibus reddidere. Verum de illis non agam. Mitto & Scipionem Carteromachum hominem genere Etruscum, cui in Attici Sermonis peritia Græcos ipsos primas detulisse novimus. Mitto Cammillum Portium, quem, Romanam

Ca-

Cathedram summa cum laude postquam tenuerat, Aprutinæ Ecclesiæ Leo præfecit. Nil dicam de Mutio Aurelio singularis ingenii juvene: nil de Philippo Beroaldo Vaticanæ Bibliothecæ præfecto: nil de Marco Musuro, nil de aliis, quos ob singularem, qua pollebant, doctrinam Leo X, ut litteras foveret, præcipuis in Reipublicæ gradibus honorificentissime reposuit.

Est tamen, Quirites, quod prætermittere nequeam. Circumspicite nostrum hunc locum: cogitate quæ quantaque præstitit Leo, ut illum jacentem erigeret: erectum ita ornaret ut Paulli Jovii narratione fideli, neque Bononiensi Athenaeo, neque Patavino vel Doctorum præstantia, vel Auditorum frequentia concedere videretur. Heic Leone imperante jus civile explicabat Hieronymus Buticella, vir gravis inprimis ac celebris. Heic philosophiam Augustinus Suessanus; heic medicinam Christophorus Arretinus. Heic Donatus Polius, in quo multæ erant & reconditæ litteræ: heic Celsus Mellinus; heic Thomas Phædrus politioris ingenii homines. Exstat adhuc, & apud Bembum legitur epistola Leonis nomine data, qua ultro exhibitis ducenorum aureorum annuis stipendiis Romam evocatus fuit Janus Parrhasius Cosentinus, ut nostro hoc in Lyceo liberales disciplinas, quibus ille insigniter eminebat, doceret. Prostant adhuc litteræ ad Musurum a Leone missæ, quibus cura illi demandatur Romam e Græcia adducendi adolescentum bonæ indolis, liberalis-

ralisque ingenii manum; unde latinis græci venustissimi sermonis verus germanusque sensus pateret.

At, quid ego multa congero! Satis argumentorum, rationum satis est a me prolatum, ut quod proposueram, suaderem. Dubitare num possumus Johannem Medices recte, & qua decet via, litteras coluisse? Dubium ne superest an bene, an uberrime suum illis imbuerit animum? An aliquid in eo desiderari de iis potuisse, quibus homines ad litteras incitamur? Nil minus, Quirites. Ambigo potius an dolere debeamus Leonem X e vivis sublatum nos dereliquisse. Sacra hæc funebria ad luctum & mœrorem nos provocant. Verum neque illud mea opinione dolendum. Hominem obiisse humanæ conditionis est: nec, si recte cogitemus, decet omnino Virum virtute eximium diu multumque inter miseros versari mortales; sunt enim sua reddenda laudi præmia. Doleamus potius tot tantisque sinceræ virtutis propositis exemplis adhuc reperiri, aut qui litteras insuper habeant, aut qui eas non recte sequantur. Hac nostra ætate præsertim, qua summi Dei liberalitate Pontifice utimur BENEDICTO XIV. Viro doctissimo: de cujus ingenio, & in litteras amore, quum tot in publicum habeantur luculenta testimonia, quot sunt aut doctrina elegantissimi illius libri; aut præclara pro Reipublicæ bono ab eo jam patrata facinora, præstat silere magis quam pauca proferre.

FINIS.

POTERIT IMPRIMI

Si iis, ad quos pertinet, ita vedebitur.
Clemens Argenvillieres Rector Dep.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendiſs. Pat. Mag. Sac. Pal. Apoſtolici.

F. M. de Rubeis Patriarcha Conſtantinop. Viceſg.

IMPRIMATUR,

Fr. Joſeph Auguſtinus Orſi Sac. Pal. Apoſt. Mag. Ord. Præd.